

Viron, Inkerin ja Karjalan kansanrunovalikoimia

Eesti rahvalaulud. I—IV. Toim. Ülo Tedre. Eesti Raamat, Tallinn 1969—1974. 516 + 760 + 1100 + 468 s.

Narodnyje pjesni Ingermanlandii. Toim. Eino Kiuru, Terttu Koski ja Elina Kylmäsuu. "Nauka", Leningrad 1974. 516 s.

Karjalan kansan runot. I. Kalevalanaiheiset kertovaiset runot. Toim. V. Jevsejev. Eesti Raamat, Tallinn 1976. 360 s.

Viron kansan vanhojen runojen julkaisijat ovat häilyneet kolmen editiotyyppin välillä: on julkaistu runo runolta eteneviä täydellisiä monografioita, täydellisyyteen pyrkiviä paikalliskokoelmia sekä yleisvirolaisia valikoimia.

Jakob Hurtan kolmiosainen, 1975-toisintoinen *Setukeste laulud* (1904—1907) samoin kuin Vana Kannel -sarja, jossa Hurt 1875—1886 julkaisi 208 Pölvän ja 506 Kolga-Jaanin tekstiä ja Herbert Tampere 1938—1941 860 Kuu-salun ja 905 Karksin tekstiä, edustavat tieteellisesti hyvin käyttökelpoista paikalliseditoiden vaihtoehtoa. Vana Kannel -sarjaan on tulossa jatkoa: V osana julkaistaneen Herbert Tampereen jälkeensä jättämä Saarenmaan Mustjalan kokoelma, seuraavina Haljalan (Ed. Laugaste), Kihnun saaren (O. Kõiva), Jõhvin (Ülo Tedre) sekä Urvasten ja Karulan (Veera Pino) runot.

Walter Andersonin ja Kaarle Krohnin käynnistämässä Eesti rahvalaulud -sarjassa chdittiin 1926—1932 julkaista kahdena niteenä 18 eppis-lyyrisen runon kaikki toisinnot, setumaalaisia lukuun ottamatta, ennen kuin projektin ylivoimaisuus valkeni tekijöille. Kun Venäjän vallan ajalta periytyy liki 100 000 tosin osaksi tautologista tekstiä, 1920- ja 1930-luvulta 26 000 toisintoa ja neuvostovirolaisten keruuretkiltä noin 420-niteinen runosaalis, paisuisi runokohtainen kokonaiseditio meidän SKVR-monumenttiamme laajemmaksi.

Enin osa tähän mennessä julkaistusta aineistosta on löydettävissä populaaritieteellisistä yleisantologioista. Tutkijan kannattaa ottaa huomioon seuraavat:

A. H. Neus: *Ehstnische Volkslieder*. 1850 — 1852. 289 toisintoa.

M. Veske: *Eesti rahva laulud*. 1879—1883. 186 toisintoa.

O. A. F. Mustonen: *Virolaisia kansanrunoja*. 1893. 204 toisintoa.

M. J. Eisen: *Valik Eesti rahvalaulusid*. 1919. 96 toisintoa.

A. Saareste: *Valitud eesti rahvalaulud*. 1922. 66 toisintoa.

S. Kutti ym.: *Valimik eesti rahvalaule*. 1935. 280 toisintoa.

Ed. Laugaste: *Valimik eesti rahvalaule*. 1948. 414 toisintoa.

H. Tampere: *Eesti rahvalaule viisidega I—V*. 1956—1965. 817 toisintoa.

Verrattomasti täydellisimpänä yleisvirolaisena valikoimana on nyt valmistunut Ülo Tedren toimittama kahdeksanneiteinen Eesti rahvalaulud I—IV. 3 286 runotyyppiä esitellään siinä yhteensä 7 024 toisintona, minkä lisäksi kommenttiosassa IV on täydentäviä toisintonytteitä. Sivuun ovat jääneet Setumaan runot samoin kuin seksuaalirunosto. Loitsuja ja lastenrunoja on valikoitu mukaan säästeliäästi.

Virolaista vertailuaineistoa etsiessä on erityisvaikeutenamme ollut runojen kirjava nimistö ja ryhmittely sekä eri julkaisujen konkordanssiviitteistön puute. Ülo Tedre on joutunut keksimään nimen noin joka neljännelle runotyyppille ja valitsemaan muille Hurtan, Vesken, Hella Vuolijoen, Tampereen ym. tarjoamista nimityksistä osuvimman. Perustana on yleensä runon keskeisaihe tai jokin itse runossa toistuva keskeinen sana tai klisee. Toivottavasti virolaiset suostuvat pitämään uutta nimistöä tulevien julkaisujen normatiivisena mallina.

Tallinnalaiset ovat valinneet julkaisuun ilmeisen aitoja ja edustavia runonäytteitä eri murrealueilta tekstien ortografiaa varovasti kirjakielistäen. Kunkin toisinnon saantipaikka ja -aika sekä arkistonumero ilmaistaan mutta ei kerääjää, laulajaa eikä kontekstitietoja.

Kommenttiosa sisältää Ülo Tedren, Ed. Laugasten ja J. Peegelin yleiskatsaukset Viron vanhojen runojen elinoloihin, tematiikkaan, tyyliin ja kieleen, Veera Pinon ja Tedren erinomaisen pikku murreanakirjan (IV s. 351—398), Pinon laatiman henkilön- ja paikannimihakemiston (s. 401—419), runojen topo-

grafisen ja nimihakemiston sekä 260-sivuisen runotyyppikommentaarin. Viimeksi mainittu on niukkuudessaankin arvokas avain Viron runoarteistoon.

Eri runotyyppejä antologia kommentoineen valaise sangen epätasaisesti. Runo Imemaa (1064) edustaa 17 näyteen toisintoa yhdeksäksi redaktioksi jaoteltuna, ja kommentti suo paljon tietoa eri redaktioiden levinneisyydestä, yleisyydestä ja tyyppiristeytymistä; ristiviitteistä pariin kymmeneen muuhun runotyyppiin on syytä olla erityisen kiitollinen; runon kansainvälisyys ja tutkimuslähteet on sivuutettu. Mordvalais-balttilais-itämerensuomalainen Humal hõikas (552) eli Humalan ja ohran kerskaus, jonka Felix Oinas hiljattain on yrittänyt osoittaa slaavilaisperäiseksi (Baltic Literature and Linguistics, 1973, s. 109–118), esittäytyy kuutena toisintona mutta ilman viitettä kukaan runosta käytyyn laajaan tieteelliseen keskusteluun. Suomalaisiakin tutkimusviitteitä kommentit sisältävät runsaasti mutta sattumanvaraisesti; kun teoksen käsikirjoitus syntyi jo 1956–1960, ei suomalais-neuvostoliittolainen tieteen yhteistyö ehtinyt noottiaparaattia tiivistämään. Täsmälliset frekvenssitiedot eri runotyypeistä ja -redaktioista olisivat arvatunkin olleet liian hankalan työn takana, mutta viitteet aiempien runojulkaisujen toisintovastineisiin tuskin olisivat vaatineet kohtuuttomasti vaivaa ja tilaa. — Mistäpä outo arvaa, että esimerkiksi Vana Kannel III:n Kalapüük (297:575) ja uuden teoksen Laudud kalajärv (979:2019) nojaavat samaan kuusalulais-toisintoon?

Viron kansanrunoissa vilisee samoja aiheita, aiheita, kliseitä ja tyylikuvia kuin SKVR-aineistossa, ja yhtäläisyyksien selitysmalleja on etsitty kauan ja hartaasti. Katsellessa Eesti rahvalaulud -antologian tekstejä vahvistuu käsitys, että yhteisten runojen varhais- tai sydänkalevalaisuudesta olisi paras olla puhumatta mitään, niin kauan kuin Viron runoston ekotyypit ja leviämisuhteet ovat niin hämärät kuin nykyisin. Tarvitaan kielen,

nimistön ja pienfolkloren tutkijain perusselvityksiä esimerkiksi Setumaan, Pärnun rannikon ja Saarenmaan lähimmistä liittymäkohdista suomalaisen perinteeseen, ennen kuin käydään rajaa mahdollisen kantasuomalaisperinnön ja myöhäisten muuttoliikkeiden ja sepra-suhteiden maasta toiseen kuljettamien runojen välillä. Viron ja Suomen yhteisten runojen ja niitä koskevien tutkimusten rekisteröinti olisi Ülo Tedren suurantologian avulla jo nyt mahdollista.

Täydestä syystä Eesti rahvalaulud -antologian toimituskollektiivi sai vuonna 1975 Neuvosto-Viron korkeimman tieteellisen kunniapalkinnon, ainoan humanisteille myönnetyn.

Inkerin vanhat runot painettiin Suomessa vuosina 1915–1931. Eino Kiuru, Arvo Laanest, Unelma Konkka ja kumppanit ovat koonneet aineistonsa 1957–1968 ja täydentäneet sitä muutamalla Petroskoin arkiston 1940- ja 1950-luvun tallenteella. Nyt julkaistut 283 runotekstiä ja 91 kansansävelmää kommentoineen kertovat selkeästi, mitä on vielä jäljellä muinaisten runokylien rikkaudesta.

Soikkolan niemi on parhaiten säilyttänyt sekä kalevalaisen että itkuvirsi-perinteen. Kahdeksantoista sikäläisen perinteentaitajan joukosta erottuvat vuonna 1902 syntyneet Voloitsan kylän Jekaterina Aleksandrovna ja Loankylän Aulina Kirillova: edelliseltä on antologiassa julkaistu 38 kalevalamittaista ja 1 riimilinen runo, jälkimmäiseltä 18 itkua ja 5 kalevalaista runoa. Runonäytteet ovat yleensä ihaltavan ehjää, vanhakantaista perinnettä. Esimerkiksi Jekaterinan 81-säkeisessä Laivassa surmatun veljen runossa on 57 vuosisadan vaihteen toisnnoissa tavattavaa säettä; säkeet 2–7 ja 48–52 ovat lainautuneet muista runoista; veljen loppuvaarotukset omaisille ovat saaneet uusia piirteitä, ja uusi on myös oivallinen oratio rectan johtolauseklisee »petteli peränpittäjä, valehteli laivoin vanhin». Ainoatakaan loogista kompastusta tai tyyli-rikettä ei Jekaterinan toisintoon sisälly.

Narvusin ja Hevaan niemimaiden pe-rinteestä ei sota näy jättäneen juuri mi-
tään jäljelle. Edellistä edustaa antologias-
sa yksinään joenperäläinen häärunojen
taitaja Natalja Lukina. Tyröläiseltä Eeva
Ristolaiselta K. Luoto tallensi vuonna
1940 kaksi neitojen laulua. Ne lienevät
viimeinen tervehdys Soikkolan ja Lenin-
gradin välisiltä laulumailta.

Yllättävästi ovat Petroskoin kerääjät
tavoittaneet kalevalaisia runojäänteitä
Etelä-Inkeristä: Liissilästä, Koprinsta,
Siiverskajasta, Venjoelta, Tuutarista ja
Skuoritsasta.

Itä- ja Pohjois-Inkeriä edustaa Eino
Kiurun valikoimassa viisi keltolaista,
kaksi rääpyväleistä, viisi toksovalaista,
kolme vuoleelaista, kaksi miikkulaislaista,
kaksi lempaalaista ja kaksi valkeasaare-
laista laulajaa. Heiltä on saatu etupäässä
röntyskä-, liekki- ja piirileikkilauluja.
Tältä osin aineisto on, niin kuin Eino
Kiuru on Sananjalka 16:ssa osoittanut,
tutkimuksen uudismaata. Pohjoisinkerilä-
inen röntyskä, katrillin tapainen tanssi,
on luullakseni johdettavissa venäläisestä
tanssin nimityksestä *frantsuzskaja kadril*.
Kiuru on todennut röntyskä-termin jo
1927; Kansanrunousarkiston ja Sanakir-
jasäätiön varhaisimmat tiedot näyttäisivät
olevan vasta vuosilta 1957 ja 1959 (Eeva
Kilpelä KJ 48:18832 Lempaalan Oha-
joelta; Eeva Maria Närhi Valkeasaaren
Illemmäeltä). Röntyskä-lauluille tunnus-
omaista onomatopoeettista ilostelua kyllä
tapaa jo F. A. Saxbäckin vuodelta 1859
olevasta pohjoisinkeriläisestä keräelmästä.

Kokonaisuutena Narodnye pjesni In-
germanlandii on mitä mielenkiintoisin
runonlaulun sammumisvaiheen monu-
menti. Ainoatakaan mieslaulajaa ei enää
ole mukana. Toimitusperiaatteista johtu-
nee, ettei sentapaista perinnepohjaista
myöhäiseppittelyä kuin soikkolaisen Ma-
ria Nikitiinan Matkavirsi (n:o 29) ole pal-
jon näkyvissä. Tiukka lähdekritiikki on
pettänyt kelttolaisen Maria Kajavan
kohdalla: n:o 78 on peräisin Kanteletta-
resta (I 75), n:o 6 kaiketi petroskoilaisten
painotuotteiden uudestirunoilua, n:o 70

kirjallisten muistumien ja oman sepi-
telyn seos. Tutkija kaipaa runotekstien säe-
numerointia samoin kuin tietoja lau-
lajien mahdollisista sukulaisuussuhteista
SKVR:n laulajien kanssa ja tallennus-
työn aikaisista asuinsijoista. Mutta tie-
teellisenä ainesjulkaisuna teos on erittäin
käyttökelpoinen, Eino Kiurun kommentit
todistavat valpasta kriittisyyttä ja moni-
puolista asiantuntemusta, Terttu Kosken
sävelmäkokoelma selityksineen antaa kir-
jalle etnomusikologista painoa, ja teksti-
aineiston huolellinen venäjännös (s. 253
—432) vie sen kansainvälisen lukijakun-
nan ylettyville.

Kolmas ilonaihe on petroskoilais-tart-
tolaisena yhteistyönä toteutettava Viktor
Jevsejevin antologia, jonka ensimmäinen
nide sisältää alkulauseen ynnä 160 Kale-
valan keskeisrunojen toisintoa vuosilta
1927—1973.

Ylen erilainen on ollut eri kertomaru-
nojen elinvoima: Ansiotyökosinta, Lem-
minkäisen virsi ja Kuolon sanomat täyt-
tävät lähes puolet nyt valmistuneesta ni-
teestä. Harvinaisuuksiin kuuluu Ahdin
ja Kyllikin runon 24-säkeinen toisinto
Repolasta (n:o 97), Kyöttisten lauluta-
van uskollinen perillinen. Varsinaisia
sampurunoja Jevsejev on kelpuuttanut
mukaan kolme toisintoa. Niistä n:o 6 on
Ontrei Malisen pojanpojan Iivanan ha-
tarahkoa jälkikaikua, n:o 33 Kalevalasta
opittua ja n:o 91 sama Martiska Karja-
laisen pojantyttäreltä Anastasia Bogda-
novaalta 1947 saatu 105-säkeinen Sam-
mon ryöstö, jonka Jevsejev julkaisi jo
suurteoksessaan Karelskije epitšeskije pjes-
ni (1950).

Viimeksi mainittu antologia sisälsi kes-
kimäärin arvokkaampia mutta myös run-
saammin kirjallisperäisiä tekstejä kuin
Karjalan kansan runot I. Väinö Kauko-
sen lähdeselvitysten valossa olisi nyt ollut
yksinkertaista todeta, että jokin Karja-
lassa ainoalaatuinen Päivän päästö (n:o
57), Untamo ja Kalervo (n:o 154) tai
liian komea Kullervon kosto (n:ot 70 ja
147) ovat Lönnrotin eepoksen mukailua.

Tutkija hyötyy ehkä eniten aunukse-laistoisinnoista, joita Petroskoin tutkija-kerääjät ovat tavoittaneet varhemmin si-
vuun jääneistä kyllistä. Esimerkiksi An-
sio-työkosinnan toisintopohjaa Jevsejevin an-
tologiat vahvistavat lähes 70 uudella toi-
sinnolla — vain Tatjana Perttusen ja
viteleläisen Jekaterina Gavrilovan toisin-
not näyttävät päässeen molempiin kokoel-
miin (KKR 110 ja 120 — KEP 60 ja
184). Vanhan runon kuitumista ja
uusiin suuntiin rönsyilemistä aineisto va-
laisee kiitettävän monipuolisesti.

Viktor Jevsejev on ratkaissut hankalan
dispositio-ongelman painattamalla teksti-
tyksin kertaisesti keruujärjestyksessä. Säe-
numerointia ja edes jonkinlaista sisällys-
luetteloa nide kaipaa — toivottavasti esi-
puheen lupaamaa kommentti- ja rekisteri-
liitteistöä ei jouduta odottamaan liian
kauan. Rohkenisiko toivoa tämän suuria
toiveita herättävän edition loppuun runo-
kohtaista konkordanssia, josta selviäisivät
kunkin runon toisintojen julkaisupaikat
sekä SKVR:ssä että neuvostokarjalaisissa
runojulkaisuissa ja jos mahdollista lisäksi
julkaisematta jääneiden toisintojen arkis-
tolähdeviitteet?

Viktor Jevsejev kuuluu epäilyksettä
niihin oman aikansa originelleihin työ-
myyriin, joille vasta jälkimaailma pystyt-
tää patsaat ja kauko-objektiivit.

Esittelemäni neuvostoliittolaiset kan-
sanrunovalikoimat ilmentävät tervettä
epäuskkoa siihen herkkäuskoisia suomalai-
sia riivaavaan utopiaan, että arkistoinfor-
matiikan kehitys olisi jo tehnyt tai tekisi
pikapuoliin folkloristiset ainesjulkaisut
muinaismuistoiksi.

Vastavuoroisesti on Suomessa julkaise-
mattoman kalevalamittaisen runoaineis-
ton selvitystyö edennyt niin pitkälle, että
tuloksia alkaa olla näkyvissä muuallakin
kuin Kansanrunousarkistossa. Kunniak-
kaassa Suomi-sarjassa ilmestyi viime
vuonna Kaisa-Marja Perttusen yksityis-
kohtainen selvitys Lönnrotiana 1—30:
Lönnrotin käsikirjoituskokoelmasta on
seuloutunut esiin nelisensataa julkaisema-

tonta kansanrunotekstiä, joiden paikka
olisi SKVR-sarjan täydennysosissa. Val-
mistumaisillaan on Saima-Liisa Laatusen
toimittama V. Porkan 800 inkeriläistä
kansanrunomuistiinpanoa sisältävä editio;
tuon 1880-luvun pikakirjoitusaineiston
pelasti unohduksista Väinö Salmisen mai-
ninta Virittäjässä 1944 s. 437. Uudet
Ruotsin ajan hajalöydöt odottavat kokoa-
jaansa. 1900-luvun julkaisematonta van-
han runon lähdeaineistoa on monin ver-
roin enemmän kuin ennalta arveltiin.
Runsauden pula!

Ei ole loppua SKVR:n, Kansankielen
sanakirjan eikä Etnologisen kartaston toi-
mittamisella. Tedre, Kiuru ja Jevsejev
samoin kuin Kazimir, Moreau, Branch
toki vakuuttavat teoillaan: satavuotinen
vaivannäkömme on välttämätöntä suo-
men kielen ja mielen juurihoitoa. Ei sanat
salahan jouda.

Matti Kuusi